

ЦІКАВІ ФАКТИ З ІСТОРІЇ ФАРМАЦІЇ

Як було сказано раніше, вагомий внесок у розвиток лікознавства мав і розвиток фармації.

Хочеться поділитися цікавими історичними фактами у становленні фармації. Адже фармація, як галузь медичних і хімічних знань своїм корінням сягає у далеку давнину. А, згадки про застосування свіжих рослин для лікування хворих зустрічаємо у творах Гіппократа, Діоскорида, Галена, Авіценни, Парацельса та ін.

Все розпочалося з алхімії...Саме вона, у період середньовіччя мала значний вплив на розвиток фармації. Такі методи, як фільтрування, кристалізація, дистиляція, були розроблені алхіміками, а вони й тепер застосовуються для виготовлення лікарських засобів.

Як самостійна наукова галузь фармація сформувалася у XVIII ст. У той час, фармацевти отримали з рослин морфін, вератрин, стрихнін, бруцин, хінін, кофеїн, кодеїн та багато інших біологічно активних речовин.

Історію фармації можна поділити на два окремі напрями: західноукраїнський (на його розвиток вплинуло те, що ці українські землі майже шість століть входили до складу Польського королівства, Австро-Угорської імперії, панської Польщі) та центральноукраїнський (він визначався перебуванням Центральної України в складі Російської імперії).

Перша аптека була відкрита у Львові в 1270 р. при храмі Іоанна Хрестителя і проіснувала до 1480 р.

До 1490 р. аптеки задовольняли потреби монастирів у лікарських засобах, в цьому році була відкрита перша публічна аптека у Львові. У 1534 р. недалеко від Львова була заснована Замойська академія, де викладали право, філософію, медицину. У XVII ст. у Львові працювали 15 дипломованих лікарів, 5 цирульників-хірургів, налічувалося 15 аптек. Львівські аптекарі не тільки забезпечували потреби городян у лікарських засобах, а й поставляли їх до Польщі і Західної Європи.

У XVIII ст. розвиток аптекарської справи в Центральній та Східній Україні визначався законодавством Російської імперії. У 1701 р. Петро I видав наказ,

згідно з яким в Москві було відкрито першу приватну аптеку і заборонявся продаж ліків у зіллейних лавках та інших місцях. З цього часу була впроваджена аптечна монополія.

Першу аптеку в м. Києві відкрили в 1709 р. на Печерську. Міська влада надавала привілеї аптекам порівняно з торговими підприємствами: ніхто не мав права відкривати інші аптеки в місті або районі без згоди власника, який це зробив першим. Фармацевтів звільняли від військової служби, іменували почесними громадянами міста.

У 1715 р., з дозволу Петра I було відкрито державну аптеку в Києві. Згодом відкрили перший аптечний магазин, який забезпечував лікарськими засобами військові частини, шпиталі, чиновників Київської губернської канцелярії та цивільне населення.

Крім державних аптек, у Російській імперії існували приватні. Державні аптеки поділялись на головні, польові та госпітальні.

Наприкінці XVIII - початку XIX ст. аптеки розвивались як торгові підприємства зі спеціальними виробничими приміщеннями, в яких виготовляли ліки, ветеринарні препарати, косметичні засоби. Устаткування аптек було різним і залежало від фінансових можливостей власника. Кожен провізор намагався якнайкраще оформити торговий зал, задля залучення більшої кількості покупців. З рекламною метою аптекам надавалися вишукані назви.

Аптеки відрізнялися за призначенням та організаційною структурою. Розрізняли королівські, публічні, окружні, військові, домашні, гомеопатичні аптеки та дрогерії. Дрогеріями називали аптечні магазини або магазини санітарії і гігієни, власникам яких заборонялось використовувати в назві слово «аптечний». У них покупцям пропонували хімічні та фітотовари, косметичні засоби, перев'язувальні матеріали, деякі ліки фабричного виготовлення, які можна було відпускати без рецепта лікаря. В дрогеріях було заборонено виготовляти лікарські засоби.

Найбільше було публічних аптек, які обслуговували різні верстви населення та функціонували в містах. Такі аптеки мали свого власника і могли передаватись у спадщину. Аптечні приміщення склалися з торгового залу,

лабораторії, матеріальної кімнати, в якій зберігались запаси препаратів та лікарської сировини, підвалу та інспекційної кімнати. Сільське населення, яке становило 76 % від усього населення країни, фактично було позбавлене можливості користуватися ліками.

З середини XIX ст. набули поширення гомеопатичні аптеки.

Асортимент українських аптек XVI–XIX ст. на 80 % складався з лікарських засобів рослинного походження, хімікати становили 6,7-10 %, речовини тваринного походження – 7-10 %. Із лікарських форм в аптеках готували настої, відвари, мікстури, краплі, сиропи, чаї, порошки, мазі, свічки, пластирі. Гостра конкуренція спонукала фармацевтів виготовляти також лікувальні вина, мінеральні води, м'ясні бульйони, супи в брикетах, косметичні засоби та інше.

У XIX ст. роботу аптек контролювали міські, районні, обласні лікарні та інспектори. Керував ревізорами головний інспектор охорони здоров'я. В 1865 р. в Києві функціонувало 14 аптек, практично всі вони були приватними. Державні аптеки було збережено лише в губернських центрах, проте і вони здебільшого здавалися в оренду приватним провізорам.

Для фахівців фармацевтичні ступені в Російській імперії вперше були введені в 1838 р. «Правилами про іспити медичних, ветеринарних і фармацевтичних чиновників». Таких ступенів було три: аптекарський помічник, провізор і аптекар.

У 1845 р. замість назви «аптекар» було введено вищий фармацевтичний ступінь - магістр фармації. Право присуджувати ці ступені було надано декільком університетам (насамперед Петербурзькому і Московському) й Військово-медичній академії.

Перед Першою світовою війною виробництво ліків було частково перенесено з аптек на заводи, проте фармацевтична промисловість розвивалась дуже повільно. Сировина, апаратура, лабораторне обладнання повністю закуповувалося за кордоном. Таким чином, у галузі постачання лікарських засобів Російська імперія виявилася в повній залежності від Германії.

Після жовтневого перевороту почався повний демонтаж старої системи медикаментозного забезпечення, весь фармацевтичний персонал аптек було

мобілізовано, запаси лікувальних засобів, предмети догляду за хворими та медичний інструментарій було передано військовим лікувальним закладам. Скоротилася кількість аптек при повній відсутності джерел поповнення ліків.

28 грудня 1918 р. радянська влада видала декрет про націоналізацію аптек, згідно з яким усе майно аптек передавалося під патронат народних комісаріатів охорони здоров'я. Разом з націоналізацією аптек було націоналізовано фармацевтичні заводи. Управління фармацевтичною справою було передано фармацевтичним підрозділам медико-санітарних відділів місцевих Рад.

У 1920 р. було видано Декрет «Про націоналізацію аптечної справи», в якому йшлося не тільки про передачу всіх аптек у ведення держави, а й заборонялася торгівля медикаментами, дозвіл на відпуск яких давався виключно націоналізованим аптечним установам. Крім того, замість торгівлі медикаментами, вводилася система їх централізованого розподілу.

Революції і війни зруйнували систему охорони здоров'я і аптечної справи, що існувала в Україні, і процес їх відродження з настанням мирного часу обіцяв бути нелегким.

Стабілізація, а потім поступове відродження фармації почалося тільки після того, як у республіці почалося відродження ринкових відносин.

Хронологія формування фармацевтичної освіти в Радянській Україні:

- 1921 р. - засновано фармацевтичні навчальні інститути з 4-річним курсом навчання (Харків, Одеса) та фармацевтичні технікуми з 3-річним навчанням (Київ, Вінниця, Харків);

- 1923 р. - впровадження фахівців на хіміко-фармацевтичних факультетах при Харківському та Одеському університетах;

- 1930 р. - українські фармацевтичні навчальні заклади було передано із підпорядкування системи Наркомату освіти до Наркомату охорони здоров'я. Одеський інститут було реорганізовано в медико-аналітичний, а фармацевтичні технікуми - в інститути з п'ятирічним терміном навчання;

- 1937р. - введено вчені звання кандидатів та докторів фармацевтичних наук;

- 1940 р. - створено фармацевтичні факультети при Львівському медичному інституті та Київському інституті удосконалення провізорів;

- 1945-1950 рр. - відновлення роботи фармацевтичних інститутів після Другої світової війни;

- 1954 рік - впроваджено курси удосконалення і спеціалізації фармацевтів, заочну підготовку провізорів з осіб, які мають середню фармацевтичну освіту та стаж роботи за фахом понад 5 років. При Одеському фармацевтичному інституті відкрито факультет заочної освіти.

Українські фармакологи з 1961 р. були об'єднані в Наукове фармацевтичне товариство, яке за часів Радянської влади було членом Всесоюзного фармацевтичного товариства й підтримувало зв'язки з Міжнародною організацією фармакологів, заснованою у 1966 р.

У процесі відбудови країни після Великої Вітчизняної війни проводяться зміни в організації та управлінні аптекарською справою.

В Українській РСР існувало два види аптек:

- для амбулаторних пацієнтів;
- для стаціонарних хворих (лікарняні).

За радянських часів обслуговування стаціонарних хворих було з аптек двох типів:

- аптеки лікувально-профілактичних закладів, які були відділеннями лікарень, госпіталів, клінік, розрахованих на медичне обслуговування понад 100 лікарняних ліжок і фінансувалися з державного бюджету;

- міжлікарняні аптеки - організовувались у великих містах з метою постачання лікарськими засобами й товарами медичного призначення кількох лікувально-профілактичних закладів, із загальною кількістю ліжок понад 500. Вони знаходились на госпрозрахунку й підпорядковувались аптечним управлінням.

За радянські часи госпрозрахункові аптеки відпускали лікарські засоби за готівку, в стаціонарах усі пацієнти отримували лікарські засоби безкоштовно.

Зі здобуттям незалежності в Україні почалося створення правового поля у сфері обігу лікарських засобів. У квітні 1996 р. набув чинності Закон України «Про лікарські засоби», відповідно до якого:

- у 1996 р. було створено Центр побічної дії лікарських засобів у складі Фармакологічного комітету МОЗ України;

- у 1999 р. створено Відділ фармакологічного нагляду у складі Державного фармакологічного центру МОЗ України;

- у 2002 р. Україна стала 68-м членом міжнародної програми ВООЗ з моніторингу побічної дії лікарських засобів.

Фармацевтична галузь України включає:

- ◆ виробництво лікарських препаратів і виробів медичного призначення;
- ◆ оптову і роздрібну торгівлю;
- ◆ спеціалізоване збереження і розподіл (дистрибуцію) за допомогою налагодженої мережі збуту (аптеки, аптечні пункти тощо).

Останніми роками фармація починає інтегруватися зі сферою медичних послуг. Структура внутрішнього ринку фармацевтичної галузі на 72 % складається з аптечних, на 16 % - з лікарняних та на 12 % - з державних закупівель.

На початок 2007 р. в Україні працювало 142 фармацевтичних виробничих підприємств. Фармацевтичні підприємства модернізуються й переходять на європейські стандарти якості продукції.

Динамічний розвиток фармацевтичної галузі України базується на шести складових: фармацевтична освіта, наука, фармацевтична промисловість, державна система контролю якості лікарських засобів, аптечна мережа й інформаційне поле фармації. Тільки за умови скоординованої ефективної праці всіх цих складових можливе досягнення основної мети фармації – забезпечення здоров'я нації.

Прагнення України до інтеграції в європейський економічний і освітній простір позначилося на основних тенденціях розвитку фармацевтичної галузі. У сферах виробництва й обігу лікарських засобів широко впроваджуються світові стандарти відповідної виробничої, фармацевтичної, лабораторної й дистрибуторської практики.

Ст. викладач кафедри фармакології та токсикології Ю. Палиця.